

Маълум муддатга (насияга) ёки бўлиб-бўлиб тўлаш (кредит) баробарига тузиладиган бай

Ma'lum muddatga ikki pulni bulib-bo'lib to'lash majburiyatini bajarishga tuzilgandan keyin shar'iy tomonidan ruhsat berildi. Biroq bu turdagi bilan bog'liq muomala yuritgan kishining maqsadidagi moldan (tovardan) foydalanish yoki savdogarchilikni amalga oshirish uchun kerak bo'ladi. Ammo uning maqsadlari faqat pulga erishish bulganigan bulsa, muomala makruh ko'rib chiqiladi. Masalan, bir molni ma'lum bo'lgan muddataga asta-sekin kurashni biladigan bir kishidan kelib chiqib olib, biron kishi boshiga odamga pulni arzon narxlarda etkazib berishni taklif qildi. Uning bu olti-sotidan maqsadlari faqatgina pulga erishish bulib, uni fukaxolar tilida "tavarruq" deb nomlanadi.

Shayxul-islom Ibn Taymiya aytadilar: «Darhaqiqat uning (yangi tavarruqning) makruhligi borasida ixtilof qilingan. Ahmad ibn Hanbal tulimahumalloh (undan rivoyat kilingan ikki qavatning birida) tavarrukni karigan kurgan. Umar ibn Abdulaziz ham shu fikrda bo'lib «Tavarruk riboning inisi (ukasi), boshka rivoyatda esa riboning asli» deb aytgan. Bu amalning makruhligi quvvatliroq ».

Бўлиб-бўлиб тўлаш шарти билан тузиладиган бай (байъут тақсит) туфайли ҳосил бўладиган ортиқча маблағ, тўлаш учун берилган муддат муқобилида (баробарида) бўлиб унинг ҳеч қандай зарари йўқ.

Мисрдаги «Дорул ифто» томонидан нашр этилган фатволар китобида қуйидагилар келтирилган: «...насия байи, яъни молни белгиланган баҳога бир неча муддат ўтгандан сўнг тўлаш шарти билан тузиладиган бай ҳам жоиз байлардан деб эътибор қилинган. Бинобарин шарият бўйича байда пулни ўша заҳоти тўлаш ҳам мумкин ёки маълум муддатга кечиктирилса ҳам бўлаверади.»

Ислом Нури

Саудиядаги фатволар идораси нақд байни маълум муддатга узайтириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш сабабли қўшиладиган зиёда пулнинг ҳукми ҳақида қуйидагича жавоб берган:

Агар маълум муддатга белгиланган бай шариат нуқтаи назарида мумкин бўлган шартларни ўз ичига олган бўлса, шак-шубҳасиз бу бай жоиз. Шунингдек пулни бўлиб-бўлиб тўлашнинг ҳам зиёни йўқ. Фақат тўланадиган пулларнинг миқдори ва уларнинг муддатлари аниқ маълум бўлиши лозим.

Аллоҳ таоло айтади:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَوَلَّيْتُمْ فَمَا تُؤَدُّونَ الْوَعْدَ الَّذِي بَعَثْنَا فِيكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَقَدْ جَاءَكُمْ الْبَيِّنَاتُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ ﴾

«Ey mo'minlar, bir-birlaringiz bilan (ma'lum bo'lgan muddatga) qarz muomalasini qilasiz, yozib qo'yasizlar!».

Ибн Аббос розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا تَوَلَّيْتُمْ فَمَا تُؤَدُّونَ الْوَعْدَ الَّذِي بَعَثْنَا فِيكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَقَدْ جَاءَكُمْ الْبَيِّنَاتُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ» (سُورَةُ الْأَنْعَامِ: 28)»

Расулуллоҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар:

«Kimda-kim biron narsa uchun o'tirgan haqiqatdan kelib chiqqan byulsa, o'lchovi, vazni va uzoq muddat belgilangan narsada haq tulasin» .

Ислом Нури

Hadisda kelgan «Barira» qismlari ham yukoridagi suzimizga dalil qilingan edi. Kissada Barira ismi cho'ri oyol har yili yangi o'qiyya (12 dirhamga teng) berish majburiyatini bajarish uchun ozi ozi xujayinidan to'kiz ukiyagaga o'tib oldi. Bu ham bo'lib-bo'lib to'lash bayi deb ataladi. Uni payg'ambar sollallohu alayhi va salom imor qilmaganlar. Ushbu muomalada pul molining aniq bahosiga to'gri kelsin yoki boshqa kuch belgilab qo'yilgan mehnat sababidan unchalik ko'rilmagan bo'lsa, undagi farqi yvk. Olloh taviq ato etuwchi zotdir.

Савол: Битта қўйни иккита ёки учта қўй эвазига, йигирма йил ёки ундан ҳам кўпроққа насияга сотса бўладими?

Javob: Naqd turgan xivvonne bir yakki bir nechtaga xayvonga xoh yaqin, xoh uzuk muddataga bulib-bo'lib to'lash bilan birga bo'sa ham, nasiyaga sodiq yashash. Faqat bulib-bulib to'langan joyda tuvlovni aniq belgilab qo'ygan sifatlari bilan tayyorlanmoqda. To'lanadigan xiyonat xoh sotilgan xiyonvoning yig'ilishidan, xoh bo'shshagan bulsin, binoning ahamiyati yo'q. Chunki Payg'ambarimiz solallohu alayhi va salom bir to'yani ikkita sadaqa-zakot to'yasiga (yangi sadaqa tuyaalari kelganda berish sharti bilan) sobit bo'lganlar ».

Бўлиб-бўлиб тўлаш (кредит) байига тегишли муҳим нуқталар

Биринчи: Агар кредитга бирон нарса сотиб олсангиз, унинг пули зиммангизда қарз бўлиб қолади. Ана шундан кейин сотувчининг «Агар кредитни ўз вақтида тўламасангиз қарзга яна фоиз қўшилади» деб айтиши ножоиз.

□ □□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□ □□□
□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□

Ислом Нури

а

«**Ey mo'minlar, (bergan qarzlaringni) bir necha teng kelayapti bilan bilaman sudxurlik qilmang! Oллоhdan qo'rqingiz! (Shunda) harakat najot topgaysiz. Kofirlar uchun tayyorlab qo'yilgan duvaxdan kurkingiz. Alloх va payg'ambariga itoat qilingiz. Shoyat Alloхning qo'limatiga musharraf bylsiziz ».**

Агар сиз ночор ҳолга тушиб қолсангиз, қўлингизга қарзни ўтайдиган миқдорда пул тушгунига қадар, у кутиб туриши лозим. Аммо сизнинг ночорлигингиз шу даражага бориб етсаки, унда ўша олинган нарсани сотиб қарзни тўлаш керак бўлиб қолса, ўша нарса сотилгандан кейин ҳақдорга қолган ҳаққини берилади, холос. Баъзилар қарздор қарзини ўташдан ожиз бўлиб қолса, дарҳол унга сотган нарсасини бутунлай тортиб олади, гарчи унинг қиймати қолган ҳаққидан кўп бўлса ҳам. Бу иш дуруст эмас, бу бировларнинг молини ҳаром йўл билан ейишдир. У ўз ҳаққини олиб қолганини қарздорга бериши керак.

Иккинчи: Айрим кишилар орага товар киритиш йўли билан ҳийла қилишга уринишади, уларнинг асл мақсадлари ўн сўм бериб ўн икки сўм олиш бўлади. Улар ўзича гўё молни насияга сотгандек бўлишади. Аммо бу қилган ишлари пулни пулга сотишдан ўзга нарса эмас.

Шайхул-ислом Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳга савол беришди: Бир киши бировдан минг дирҳам пулни бир йилга бир минг икки юз дирҳам қилиб қайтариб бериш шарти билан сўради-да унга минг дирҳамга от ёки газлама сотди ва ундан ҳалиги молни насияга бир минг икки юз дирҳамга сотиб олди. Мана шу иши жоизми?

Ислом Нури

Жавоб: Йўқ. Бу саҳобалар ва уламолар жумҳурининг иттифоқи билан ҳаром қилинган рибодир. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг суннатлари ҳам бунга очиқ далолат қилади. Бир киши ипак сотиб, сўнгра ўша ипакнинг ўзини бир дирҳам ошиғига насияга сотиб олган экан. Ана шу киши ҳақида Абдуллоҳ ибн Аббосдан сўрашди. У киши: «Дирҳамлар билан дирҳамлар (олди-сотди қилиниб) орага ипак киритиб қўйилибди», деб жавоб берибдилар. Ушбу саволни Анас ибн Моликдан сўраганларида, у киши: «Бу Аллоҳ ва Расули ҳаром қилган амаллардан», деб айтган эканлар. Оиша розияллоҳу анҳо Зайд ибн Арқам билан шунга ўхшаш савдо қилган аёлга: «Жуда ҳам ёмон олди-сотти қилибсан. Зайдга айтиб қўй, агар у тавба қилмаса, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга қилган жиҳодини бекор қилибди», деган эканлар.

Демак, кишининг мақсади дирҳамларни дирҳамлар билан насияга айирбошлаш (олди-сотди қилиш) бўлса, ниятига яраша рибо бўлади.

Пулни сотиш ёки алмаштириш

Пулни ўз жинсидан бошқа жинсда бўлган пулга қўлма-қўл топшириш шарти билан сотиш мумкин. Шунинг учун бир Америка долларини ҳозирда 40 қирғиз сўмига ёки ундан озроғи ёки кўпроғига қўлдан-қўлга айнан топшириб сотиш мумкин. Чунки бу бир жинсни ўзидан бошқа бир жинсга сотиш деб эътибор қилинади. Ном жиҳатидан бир хил бўлиш асл ҳақиқатнинг турлича бўлгани учун ҳеч қандай таъсирга эга эмас. Алмаштириш ҳам сотишнинг бир тури.

Пул алмаштиришнинг дуруст бўлиши учун ўша ернинг ўзида пуллар қўлдан-қўлга ўтиши шарт. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ривоят қилинган қуйидаги ҳадис бунга далил бўлади.

Ислом Нури

Молик ибн Авс раҳимахуллоҳ айтадилар:

«...»

Талҳа ибн Убайдуллоҳ, розияллоҳу анҳу Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳунинг ҳузурларида экан. Мен келиб: «Ким (динор-олтинимни) дирҳамга (яъни кумушга) алиштириб беради?», деб сўраган эдим, Талҳа: «Олтинингни бизга бер, хизматчимиз келгач кумушингни берамиз», деди.

Shunda Umar roziyallohu anhu aytilar: «Yo’q! Ollohga qasamki, yo unga kumushini berasan, yo esa oltininini qaytarib berasan. Chunki, Rasululloh solallohu alayhi va sallam: «Oltinni kumushga sodish ribo buladi, magar ha’a va ha’a (ya’ni, har ikkisi ikkinchisiga bir biriga bn ol, buni ol, deyish ma’nosida - kulma-qwl) bulogina (ribo bwldi), bugdoyga chiroyli ribodir, magar ha’a va ha’a bulsagina (ribo bulmaydi), arpani arpaga sodish ribodir, magar ha’a va ha’a buloqsina (ribo bulmaydi), xurmoni xurmoga sodish ribodir, magar ha’a va xa bulsagina (ribo bulmaydi), deb marhamat qilingan. «

Демак, бировга сўм бериб долларни эртага ёки бирон соатдан кейин

Ислom Нури

оламан, дейиш ҳам, ёки берасан дейиш ҳам дуруст бўлмайди. Гарчи у омонатдор киши бўлса ҳам. Албатта ўша ерда ва ўша вақтнинг ўзида олди-берди қилмоқ даркор. Уламолар олди-соттининг бу турини шарҳлашар экан шундай деганлар: агар сарроф (пул олди-соттиси билан шуғулланувчи) мижоздан пулни олиб унга берадиган алмаштирилаётган пулни олиб келиш учун дўконининг нариги бурчагида турган хизона (сейф) га бориб келса (гарчи икки-уч қадам бўлса ҳам) рибо бўлади деганлар. Чунки бунда олди сотти қўлма-қўл бўлмади. Аммо турган ерида мижоздан пулни олиб чўнтагига солиб, бошқа чўнтагидан алмаштирилаётган пулни чиқариб берса дуруст.

Ибн Қудома раҳимахуллоҳ айтадилар:

«Сарф (яъни пул айирбошлаш) пулларни ўзаро бир-бирига сотиш демакдир. Унинг тўғри бўлиши учун муомала жойида олди-берди қилиш уламолар ўртасида ихтилофсиз шарт қилинган».

Ибнул Мунзир раҳимахуллоҳ айтадилар:

«Аҳли илмлар орасида биз билган барча олимлар иттифоқ қилишганки: Пул алмаштирмоқчи бўлган кишилар олди-берди қилмасдан ажралиб кетишса, шак-шубҳасиз муомала фосид (бузилган) бўлади.»

Шу ўринда бугунги кунда анча долзарб бўлган яна бир масалани айтиб ўтсак; ўзга юртда ишлаб юрган бир киши оила аъзоларига пул юбормоқчи бўлиб банкка бориб 1000\$ берса, банк бу пулни сўм ҳолида унинг оила аъзоларига маълум муддатдан кейин беришини айтса ва бу хизмат учун ҳақ олса, бунинг кўриниши пул айрбошлаш лекин қўлма-қўл бўлмаётганга ўхшайди. Ундай эмас, бу иш тўғри, чунки банк ўша

одамдан пулни олиши билан бугуннинг курси-баҳоси билан шунча минг сўм берилади деб фактура ёзиб унинг қўлига беради. Ана шу фактура олинган пул ўрнига ўтади. Пул эса банкнинг зиммасида то етказиб бергунича омонат бўлиб қолади. Ёки маълум муддатдан кейин 1000 доллар берилади деб ёзиб беради ва бунинг эвазига хизмат ҳаққи олади. Унинг бу иши минг бир олиб минг берганга ўхшайди. Аслида эса у шу хизматни қилганига иш ҳаққи олмоқда, холос. Бу иш ҳаққининг % билан белгиланиши муомалага путур еткизмайди. Шунинг учун бу каби муомалаларни қилувчи кишилар ёзма равишда қилсалар шубҳадан йироқ бўладилар.

Xulosa kilib aytadigan bulsak, har bir ish niyatga bog'loq, kimning niyatida buzuq bylsa ishi ham xuddi shunday bo'ladi, kimning niyati to'g'ri bylsa ishi ham xuddi shunday bo'ladi.